

Težave demokracije*

V naših družbah pustoši neznana bolezen. Nikoli nismo bili tako bogati, nikoli nismo uživali tolikšnega udobja, tako varne eksistence, nikoli nismo bili tako svobodni; nikoli, odkar obstaja, ni bila demokracija deležna večje podpore. In vendar to navidezno srečo nadleguje in vznemirja neizrekljiva zmedenost, podoba jutrišnjega dne kali neka nema in obenem zbadajoča zaskrbljenost, če že ne razglša prihodnosti za nepredstavljivo.

Odkod to skrivnostno zlo? Iz strahu pred novimi izzivi, ki kažejo onstran velikih problemov, ki so povzročili tragedije 20. stoletja in ki so sedaj za nami. Nikoli ne bomo mogli dovolj prehvaliti uspeha prizadevanj, ki so nas po letu 1945 rešila vprašanj, ki so se našim predhodnikom dolgo zdela tako usodna: družbeno vprašanje, narodnostno vprašanje, vprašanje parlamentarne vladavine. Izredno srečni smo lahko, da si upamo trditi, da slednja ne bodo več pustošila po Evropi. Toda človeštvo svojih problemov gotovo ne rešuje drugače, kot da povzroča nove. Danes se soočamo s težavami, na katere nismo niti pomislili in jih težko prepoznavamo. In sicer zato, ker so bolj zahrbtne in premetene kot tiste, ki smo jih vajeni. Zato pa niso nič manj nevarne.

Menim, da tri izmed njih prinašajo še posebno težke posledice.

Družba znanja širi svojsko nevednost o svojih koreninah. Ali je sposobna ohraniti identiteto, na kateri temelji?

Demokracija, v kateri vlada mir, opazuje, kako se njen cilj izmika v soglasju, ki jo združuje. Bolje ko zagotavlja urejeno sobivanje med osebami in skupinami, slabše pozna odgovor na vprašanje: zakaj živeti skupaj?

Humanizem zmaguje, toda pod njegovim okriljem se razvija brezčutno popačenje človekove človeškosti. Kaj smo, kdo se lahko pogubi onstran naših pravic in našega dostojanstva?

Nikoli ni bilo na voljo toliko sredstev za vzgojo, izobraževanje, oblikovanje novih prišlekov; nikoli ni bilo dostopnih toliko informacij; nikoli ni bilo na voljo toliko možnosti znanja. In vendar neka bistvena težava ovira ta prenos. Ne udarja naključno. Osredotoča se na to, kar daje polnost pomena ponudbi tega prenosa, tj. na zgodovinsko identiteto naših družb. Še posebno se trudimo prenašati pomen preteklosti, ki nas je ustvarila; kulture, katere dediči smo; poti, ki se nadaljuje v naših podvigih. Vedno nam uspeva, enkrat bolje drugič slabše, oblikovati posameznike, razvijati njihove sposobnosti, poskrbeti za njihovo poklicno in strokovno popotnico. Toda po drugi strani našim družbam vedno slabše uspeva tem posameznikom vtisniti zavest o njihovem mestu v zgodovini in pravo mero čuta za skupno odgovornost pri nadaljevanju poti, ki jim pripada. Kajti največja svoboda, ki smo jo poklicani razvijati v zgodovinskem svetu, ki je postal naš, je v tem, da se iztezamo v prihodnost, na temelju kritičnega sprejemanja dediščine, ki nas je oblikovala. To živo vez z nepretrganostjo časa je vse do nedavnega zagotavljalo načelo tradicije. Povsem razvrednoteno, oslابلjeno in izčrpano, kot je bilo, je akterjem našega sveta na skrivaj še naprej ponujalo pot njihove izkušnje. Dokončno se je razkrojilo v velikanskem pospešku hitrosti modernosti, ki nas nosi s seboj zadnjih trideset let. Njegovo izginotje nas pušča nemočne pred nalogo prenosa, ki je oropana tega, kar je pri

Špela Bevc: **Z mosta**, Mostar, 2007.

človeških bitjih tešilo potrebo po duhovnem vpisu v zgodovino človeškega rodu.

Tako zaradi nenavadnega obrata naša, s spominom obsedena družba, ustvarja izgubo spomina. Spomeniki, ki jih časti, dediščina, ki jo ohranja z velikimi stroški, muzeji, s katerimi se obdaja, so prav tako izrazi te oddaljitve od preteklosti; preteklosti, ki si jo tako prizadeva ohraniti, da do nje nima več intimnega odnosa. Ta balzamirana preteklost

je preteklost zunanosti, in ni čutiti potrebe po tem, da bi se ji želeli prilagoditi kljub temu, kako veliko spoštovanje naj bi ji izražali. To je preteklost sedanjosti, ki s posamezniki, ki v njej bivajo, zadošča sama sebi. Slednji ne čutijo moralnih obveznosti do tega, kar je bilo pred njimi, ne dolžnosti do tega, kar jim bo sledilo. Toda, konec koncev, bodo rekli, kaj ni to svoboda? Kaj potem, če bi se človeštvo osvobodilo verig časa?

Dejansko obstaja tudi druga plat medalje. Resnica je, da ta izključitev zasnove razvoja oblikuje akterje, ki ne vedo dobro, ne kdo so ne kakšen je smisel njihovega ravnanja. Dobesedno ne poznajo se. Lebdiijo v odtujenosti od samih sebe, zaradi katere lahko govorimo o novi vrsti odtujitve. Toda kako ne bi onstran zmedenosti posameznikov pomislili na problem obnovitve zgodovinskih držav? Nedvomno je hitrost, dosežena z večstoletnim procesom, dovolj velika, da bo ladja še nekaj časa sledila svoji poti, kljub temu da posadka ne pozna smeri. Toda, kdo bi verjel, da bo ta situacija trajala? Morda prav v tem tiči najgloblji vzrok izjemne nesposobnosti naših družb, da bi si sploh predstavljale kakršnokoli prihodnost. Če obstaja kaj, o čemer niso prepričane, je to sposobnost zagotoviti si prihodnost, ki bi bila tako vzvišena, kot je bila njihova preteklost.

Poleg tega da so se demokratične oblike vladanja utrdile in da so njihova načela univerzalno sprejeta, so se slednje preobrazile tudi v smislu zaskrbljujočega združevanja, da bi omogočile prostor vsem. To sodobno posvečevanje svoboščin povzemajo tri pomembne besede: *nevtiralnost* države, ki zagotavlja spoštovanje prepričanj, *pluralizem*, ki prepozna duhovne sile v družbi, *strpnost* do individualnih razlik. Skratka, naše demokracije se lahko ponašajo, govorijo nam o dobrih izumiteljih, o tem, da so našle dokončno formulo za človeško sobivanje, ki odobrava različnost izbire in omogoča mirno napredovanje v vzajemnem spoznavanju in izpolnjevanju skupnega pravila igre.

Kljub temu da je ta formula tako vabljiva na papirju, ker vključuje vse, povzroča veliko razočaranje državljanov. Izraža se v dvojnosti njihovega odnosa do imetnikov oblasti. Slednje pozivajo k temu, naj ne naredijo ničesar in jih hkrati obtožujejo, da ničesar ne zagovarjajo. Od njih zahtevajo, da se zadovoljijo zgolj z upravljanjem in jim obenem

to očitajo. Poleg nasprotovanja vsaki skušnjavi, da bi javno zagovarjali zasebno prepričanje, jih stalno opominjajo, da so le oskrbniki okvira, v katerem se izvajajo svoboščine. Kajti samo posamezniki, in nihče drug, so tisti, ki imajo pravico predlagati cilje in zahtevati poslednje vrednote. Vladaajoče pa nepretrgoma obtožujejo, da so brez načel, da nimajo vizije prihodnosti, da so nesposobni odgovoriti na *zakaj*, ki bi dal smisel politiki, s katero se ukvarjajo.

Zato se je težko prilagoditi družbi, v kateri je vsakdo absolutni gospodar ciljev in vrednot, za katere misli, da jih je vredno doseči in kjer se skupen svet obenem za vsako ceno izmika, ker je ta le avtomatična rezultanta podvigov enih in drugih. Kako se rešiti ciljev in vrednot, ki se utelešajo v tej nehoteni vsoti in ki končno postanejo vzor avtoritete javne institucije? Ideja demokracije izgubi svoje bistvo v tej nemoči vseh, ki se hrani iz svobode vsakogar. Izvajanje moči tu postane smešno nepomembno in silovitost očitkov naslovljenih na javne osebnosti glede slednjega, dobro izraža veličino pomena simbola, iz katerega izhaja. V nasprotju z videzom uživa demokracija večjo veljavo kot katera druga oblika vladanja zaradi moči: je moč v sebi ali pa je ni. Nič ni bolj tuje njenemu resničnemu duhu kot politična družba trga. Ta predstavlja oblikovanje skupnega sveta ali pa izgubi ves svoj smisel.

Čuti potrebo, da na ta način obravnava skupno določene in sprejete vrednote in cilje. Najbolj banalne upravne izbire dejansko spodbujajo višje cilje; demokracija, ki je vredna svojega imena, iz svoje razprave ne more delati ekonomije.

Iz izjemne stopnje, ki smo jo dosegli z emancipacijo posameznikov, skušamo povzeti izkušnjo, da postavljanje ene svoboščine poleg druge ni prihodnost, ki bi nam zadoستovala. Nismo še na koncu zgodovine. Od demokracije neomajno pričakujemo nekaj

drugega. Vprašanje o smislu človeškega sobivanja še ni zaključeno.

Izkušnje nečlovečnosti strašnega 20. stoletja so prinesle človekove pravice, ki so sprejete kot nesporni temelj. Ta slovesna potrditev, ki se ozira nazaj na preteklo zaroto, vendarle ne preprečuje, da ne bi zastavili težkega vprašanja, ker slednja ni več frontalna, ampak tajna, ker se ne nanaša neposredno na integriteto oseb ali na njihovo dostojanstvo, ampak se širi v zavetju njihovih klicev na pomoč.

Na določeni točki osupli odkrijemo, da se svoboda posameznika, potrditev njegove naravne samozadostnosti, zahteva po njegovi pristnosti, njegova volja po »biti on sam« obrnejo proti razsežnosti človeške identitete, ki je ne vidimo več kot takšne, kakršna je bila vključena v sestav, kot neke vrste jasno dejstvo civilizacijske zasnove, ampak katere pomen prepoznamo šele takrat, ko se razodene kot krhka. Razpad posameznika, kult njegove posebnosti, vera v njegovo spontanost pripeljejo do tega, da iz njega naredimo bitje narave in ne priznavamo več vloge, ki jo ima kultura v njegovem razvoju k človeškosti.

Kultura tu ne določa okrasja duha ali popotnice spoznanj, ampak resničnost, ki je temeljnega pomena na drugačen način; za katero ni treba biti izobražen, da pri njej sodeluješ; ki je delo človeštva o samem sebi, po kateri se slednje oblikuje s pomočjo moralnih pravil, estetskih zahtev ali imperativov skupnega znanja. Bitja kulture smo v tem, da nismo dani sami sebi neposredno, ampak se moramo izgrajevati in to lahko dosežemo samo s prilagoditvijo sistemov norm, ki predstavljajo hkrati odmik od nas samih in delitev mnenja z nam podobnimi. Naša narava je v tem, da do samih sebe pridemo le po posredovanju kulture.

V nasprotnem primeru gre za logiko sodobnega individualizma, kateremu je po-

nujen nov razmah njegovih ambicij, da se nadaljuje v »naturalizmu«, ki je slep za to sestavno funkcijo kulture. Slednji teži k temu, da v njej vidi samo avtoritarno omejevanje svobode, pred katerim nas mora rešiti svoboda sodobnosti. V imenu univerzalnosti posameznika odklanja od volje odvisna pravila. V imenu pristnosti posebnosti izraza zavrača lažnost oblik.

Na prvi pogled ni v tej dekulturnaciji, ki se razvija iz stopnjevanja želje po biti jaz, nič dramatičnega. Pravzaprav se zdi povsem neškodljiva glede na ideološke grozote preteklosti. Toda kljub temu predstavlja neusmiljeno razčlovečenje, ki ga njen »dobrohotni in mehki značaj« ne zadržuje pred tem, da bi bil neizprosni. Molče razjeda vsakdanje ravnanje v odnosu do samega sebe in v odnosu do drugega. Pod pretvezo osvobajanja na skrivaj ponižuje. Daleč od nasilne nečlovečnosti, ki smo jo poznali, predstavlja razčlovečenje ravnodušnosti do tega, kar človeka dela človeka.

Namenoma se omejujem, da bi postavljaj sklepe. Vendarle bi rad brez natančnejših podrobnosti zaključil, da težave, ki sem si jih prizadeval izpostaviti, po mojem mnenju niso niti nerešljive niti nepremostljive, kljub temu, kako nevarne se zdijo. So preprosto vprašanja, ki jih bomo dolgo reševali, toda verjamem, da jim bomo prišli do konca v prihodnosti, ki je ne bom videl. Soočenje z njimi zahteva sodelovanje vseh ljudi dobre volje, tako kristjanov kot tudi drugih. Tu in onstran sklepov se začena dialog.

Prevedla: Mojca Bertoncel

* Postna predavanja v Notre-Dame, Pariz, Dialog med krščanstvom in sodobno mislijo, Éditions Parole et Silence, 2005